

Underground bez sentimentu

O knize Podzemní symfonie Plastic People

Plakát Zorky Ságlové. Archiv časopisu Vokno

Dějiny odporu vůči normalizačnímu režimu i dějiny tehdejší represe významně obohacuje kniha Podzemní symfonie Plastic People. Zdánlivě prozkoumaný terén českého undergroundu totiž s pomocí dosud nezveřejněných pramenů novátorsky interpretuje.

LUKÁŠ RYCHETSKÝ

Když se v Česku řekne underground, naprosté většině lidí se vybaví kapela Plastic People of the Universe (PPU), jejíž osudy byly v mnohém pro českou druhou kulturu určující. Příběh legendárního uskupení přitom rezonoval nejpozději od roku 1976 i v zahraničí, kde se PPU stali jakýmsi modelovým příkladem neoficiální kultury z východního bloku, která v jiných podmínkách usilovala o podobnou nezávislost a autonomii na vládnoucím establishmentu jako kontrakturní hnutí na Západě. Česká podzemní kultura a PPU zvláště nejsou v současnosti žádná terra incognita; většina publikací, které se fenoménu kulturní opozice v bývalém Československu věnovaly, měla nicméně dosud spíše charakter zaujatého kronikářského přístupu, jenž není prost emocí, a nutně tedy působí značně subjektivně. Spíše než o interpretaci šlo o více či méně sentimentální vzpomínání, kterému byla jakákoli hlubší analýza cizí. To ovšem neplatí u studie *Podzemní symfonie Plastic People* historika Martina Valenty a jedné ze stěžejních postav českého undergroundu Františka Stárka Čuňase.

Viděno v souvislostech

Na první pohled poněkud nesourodý autorský tandem, v němž jeden je zároveň přímým účastníkem zkoumaného dění, přišel s knihou, která čtivým, ale přitom metodologicky podloženým způsobem takřka beze zbytku vyčerpává zvolené téma. Široká pramenná základna knihy nejenže obsahuje skoro vše, co bylo v undergroundu i o undergroundu napsáno, ale přináší i vlastní zdroje v podobě autorských rozhovorů s pamětníky, čímž portfolio výrazně rozšiřuje. Stejně jako předchozí Valentova práce (*Revoluce na pořadu dne*, 2011) se i *Podzemní symfonie*

hlásí k metodologii související s lingvistickým obratem a její přístup má nejbližší k diskursivní analýze. Lze se domnívat, že to je především Valentova práce, neboť nelze předpokládat, že Stárek má v tomto směru nějaké teoretické zázemí. Ten pro změnu disponuje kontakty na nejrůznější „kronikáře“ českého undergroundu a sám také jeden z nejobsáhlejších archivů vlastní, takže je ideálním partnerem šolenému historikovi, zvláště když mu nechává prostor pro kritickou analýzu pramenů.

Autorský cíl je jasný: analyzovat v čase proměnlivé ideové zázemí skupiny, přičemž zvláštní zřetel je věnován rozpadu skupiny, což byla oblast, kolem níž se dosud chodilo spíše po špičkách. Pokud knihu něco charakterizuje, je to výjimečně zdařilá kontextualizace, ať už se jedná o návaznosti i odlišnosti mezi českou druhou kulturou a západní kontrakturnou, vztah disentu a undergroundu nebo vliv peregrovanosti na kulturní uvolňování v Československu. Zkoumané období (1968–1989) je v souladu s „revizionistickým“ pojetím označováno jako diktatura; o teorii totalitarismu nemůže být řeč, protože se slovem totalita se vůbec neoperuje. Tomu nasvědčuje i na české poměry střízlivé zacházení s materiály StB: pečlivé rozlišování, kdy je lze brát za bernou minci, a kdy naopak realitu spíše deformují, protože s ní manipulují zpravidla ve prospěch režimních posluhovačů.

Vehnání do opozice?

Jedno ustálené tvrzení nebo spíš už klišé říká, že „kluci chtěli jenom hrát muziku“ a žádná politika je nezajímala, do opozice je dostrkal sám bolševik tým, že je ve slavném procesu kriminalizoval, a tak vlastně zavedl příčinu ke vzniku Charty 77, ale i k pevnému propojení undergroundu s disentem. To je i není pravda, respektive je to součást mytologie, kterou *Podzemní symfonie* dekonstruuje, aby složila mnohový obraz, jenž nemusí mít vždy jednoznačné vyznění shodné s tradovaným kánonem, i když se s ním často potkává. Autoři přesvědčivě dokládají, že minimálně do kulturního disentu PPU patřili už ve svých počátcích, tedy předtím, než se na scéně objevila postava Ivana Magora Jirouse. Psychedelický rock, k němuž se (i bez dostupnosti psychedelik) Plastic People hlásili, stejně jako americké, ale i české kapely, na něž se ve své tvorbě odvolávali, byly součástí

kontrakturního pnutí, které bylo podvrtné už ve svém požadavku autonomie a nezávislosti na establishmentu, ať už šlo o konzumní kapitalismus nebo reálný socialismus. To Jirous ostatně dobře vycítil a ve své *Zprávě o třetím hudebním obrození* (1975) tomu dal poměrně jasný antisystémový rámec, když druhou kulturu postavil do opozice vůči všem režimům, a dokonce neváhal mluvit o „destrukci systému“, i když si byl zároveň vědom toho, že to je v diktatuře nemožný cíl. Jako zdatný ideolog, ale i manipulátor a propagandista tedy rozvinul to, co bylo v hudebním postoji PPU latentně přítomné, definoval jasné kontury a režim pak svou represivní reakcí dílo pouze dokonal.

Mezi podzemím a pódíem

Jistě nejzajímavější části knihy se týkají problematiky rozpadu kapely a nejvýznamnějších diskusí, které se vedly uvnitř disentu i undergroundu ohledně strategií opozičního boje s režimem, statečností, ale také svodů elitářství, které souvisely s budováním „paralelní polis“ a životem v ghettu a vnitřním exilu („jen abychom z toho našeho životního postoje nevytvořili tržiště grafomanů-vševědů-kreténů“). Propojení a vzájemné ovlivnění disentu a undergroundu vysvětluje právě z toho, že šlo o debaty v mnoha ohledech analogické – často se týkaly hlídání ideové čistoty a ortodoxie, která se projevovala v obou prostředích například v přesvědčení, že represe posiluje „spojenectví vyloučených“, což dotaženo do extrému znamená, že každý další vězeň svědomí obnažuje nespravedlnost systému a tím přibližuje jeho pád.

Pokusení hudebníka, kterému je zamezeno hrát, protože je nepřitelem režimu, je podrobně sledováno na osudech Mejly Hlavsy, jenž se v druhé polovině osmdesátých let názorově rozcházel se zbytkem PPU a byl připraven dělat režimu ústupky, což vedlo až k zániku legendárního uskupení. Nenaplněnou vášeň po veřejných pódíích nejlépe ilustruje Hlavsova věta „Bylo by náramný udělat koncert“. Na modelových kazuistikách Jirouse, Vratislava Brabence a Hlavsy se ukazuje variabilita represivních strategií, která zahrnovala opakovaný těžký žalář, perzekuci vedoucí až k nucenému vystěhování nebo psychologický nátlak, jenž využíval labilitu posledně jmenovaného ke kompromitaci. Tu státní moc korunovala tím, že mu udělila nevídaná privilegia v podobě výjezdu na Západ, jež vyvrcholily americkým turné kapely Půlnoc v roce 1988. V otázce Hlavsova konfidentství, které se datuje od roku 1987, jsou autoři obezřetní a zdržují se přepjatého lustrování, které může sklouznout v kádrování v intencích laciného antikomunismu. Částečně i proto, že se Hlavsovův agentský spis nedochoval. Při nejlepší vůli ale nemohou přehlížet časové a faktické souvislosti, jež dávají tušit, že frontman PPU možná spolupráci přímo nepodepsal, ale nějakou formu kooperace ve stylu „něco za něco“ s tajnou policií evidentně praktikoval. Touha hrát převládala sílu věčné vzdorovat. V něčem se tak naplnilo Jirousovo varování ze *Zpráv o třetím hudebním obrození*: „Establishment může přiskřípnout jen toho, kdo se chce mít líp než druzí.“

Valentova a Stárkova *Podzemní symfonie* je polyfonní kniha, která nepůsobí nijak disharmonicky, neboť se jí – podobně jako to dokázalo pojednání *Světý disentu* Jonathana Boltana v případě českého opozičního hnutí – podařilo vylíčit vývoj kapely PPU i českého undergroundu v jeho rozporuplnosti a při vědomí konotací, které jsou pro téma zásadní a dosud byly přehlíženy.

František Stárek Čuňas, Martin Valenta: Podzemní symfonie Plastic People. Argo a Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2018, 375 stran.

ULTIMÁTUM

Jak prolomit sucho?

JIRÍ MALÍK

Název sloupku je vypůjčen od poslance Radka Holomčíka, který letos v únoru svolal stejnojmennou konferenci v Brně. Byla jednou z mnoha nevládních akcí, jež se pokoušejí řešit nástup klimatické změny i v Česku.

Změna klimatu se projevuje mimo jiné narušením jet streamů a z toho plynoucím „rozbitím“ ustáleného tlakového systému vzdušných mas nad Evropou. Výsledkem je častější jižní vítr, který přináší teplý a suchý vzduch z Afriky či střední Asie, a tím i nástup drastického sucha.

Krajina rychle vysychá i v důsledku růstu průměrné teploty, která více ohřívá krajinu a zvyšuje odpar nejen z půdy, ale i vodních ploch. Lesy trpí smrkovými monokulturami, které nedolávají dobře teplotu, a proto je zákonitě a přirozeně kosí kůrovec. Průmyslové zemědělství bez mezí a doprovodné zeleně zabíjí půdní život biocidy a pojezdy těžké techniky, což utužuje půdu, plodí závadné potraviny i vodu a způsobuje vysušování krajiny, povodně a vodní a větrnou erozi.

Výše popsany dominový efekt, složený z globálního oteplování a 150 let trvajícího ničení evropské krajiny a půdy, způsobil ekologickou katastrofu: klesá produkce potravin a píce, ubývá ptáků, hmyzu, potoky a řeky přestávají téct, stojaté vody jsou plné řas a sinic, podzemní voda se nedoplňuje, v průměru klesá množství sněhu. Srážky i teploty jsou chaotické, neplatí pranostiky ani vodoohospodářská mantra, že úhrny srážek budou stejné. Rok 2018 byl po většinu roku třicet procent pod normálem; většinu území České republiky postihlo sucho, z polí se prášilo, schnuly stromy i tráva, přehradý vysychaly. Sedlák od Berouna vozil seno pro koně až od Wrocław, protože jsme se během měsíce klimaticky ocitli v Maďarsku.

Jak tedy prolomit sucho? Jednak musíme omezit skleníkové plyny a zároveň rychle zajistit vodní retenci krajiny nejen v Česku. Z krajiny se zase musí stát houba na vodu, čímž se oživí celý vodní režim i stávající přehradý. Jinak hrozí vyschnutí s letními blackouty vlivem nedostatku chladicí vody. Podle jedné z předpovědí ČHMÚ totiž do pětadvaceti let mohou české řeky ztratit až padesát procent průtoku. To by v létě znamenalo naprosté vyschnutí většiny toků a vysychání přehrad, a tudíž hrozbu nedostatku vody pro města i obce.

Na všech úrovních musíme společně pracovat na obnově retence. Do krajiny je třeba rychle dostat co nejvíce vody a zeleně včetně agrolesnictví. Možná opustíme orbu a rozhodně musíme urychlit grantování návratu vody. Potřebujeme tisíce nových mokřadů, desítky tisíc tůň, tisíce kilometrů znovu meandrujících toků a také znefunkčnit tisíce hektarů meliorací. Je třeba znovu zavodnit nívy, chytat vodu povodňovými řízenými rozlivy, zasakovat ji a šetřit s ní. Musíme upustit od devastujícího velkozemědělství a změnit skladbu lesů.

Jsme na křižovatce. Je to buď začátek konce, anebo bod obratu k odpovědnému žití, udržitelné ekologické a vodní stopě. Národní zájem číslo jedna už nejsou peníze ani hospodářský růst, ale zadrž vody. Peněz se nenajdeme ani nenapijeme. Zatím je vodní stopa ČR největší v Evropě. Každý z nás musí udělat vše pro nápravu. Jsme totiž na střeše Evropy a nemáme nic než srážky...